

AUTOR BESTSELLERA
KONIEC SVETA
JE IBA ZAČIATOK

ROZ DELENÉ NÁRODY

ZÁPAS
O MOC **PETER**

ZEIHAN VO SVETE
BEZVLÁDIA

PETER ZEIHAN

ROZDELENÉ NÁRODY

ZÁPAS O MOC
VO SVETE
BEZVLÁDIA



eastone BOOKS

DISUNITED NATION

Copyright © 2020 by Peter Zeihan

Slovak edition © 2025 by Eastone Group, a. s.

All rights reserved.

Z anglického originálu Peter Zeihan – *Disunited Nations*, vydaného
vydavateľstvom HarperCollins, preložil Peter Štrba.

V roku 2025 vydalo vydavateľstvo Eastone Books, Bratislava.

www.eastonebooks.com

Translation © 2025 Ing. Peter Štrba

Redakčné úpravy: Mgr. Alica Činčárová

Layout: Studio Eastone

Tlač: Finidr, s. r. o.

Všetky práva vyhradené.

Okrem použitia ukážok pre účely recenzie a kritiky žiadna časť tejto knihy
nesmie byť reprodukováaná ani šírená v akejkoľvek forme alebo akýmkoľvek
prostriedkami bez predchádzajúceho písomného súhlasu vydavateľa.

ISBN: 978-80-8109-787-4

Mentorom, ktorí mi radili, že hoci je dôležité byť odvážnym
a drzým, najmúdrejšie, čo môžem kedy urobiť, je nájsť
najmúdrejšieho človeka v miestnosti a jednoducho...
počúvať.

Candice Young

Robert Pringle

Susan Eisenhower

Matthew Baker

OBSAH

ÚVOD	Momenty zmien	IX
1	Doterajšia cesta	3
2	Ako vládnuť svetu, prvá časť: Americký model	26
3	Ako vládnuť svetu, druhá časť: Britský model	46
4	Čína: Ako byť úspešnou krajinou	58
	<i>Vysvedčenie Číny</i>	97
5	Japonsko: Neskorý rozkvet	98
	<i>Vysvedčenie Japonska</i>	127
6	Rusko: Upadnutá mocnosť	128
	<i>Vysvedčenie Ruska</i>	151
7	Nemecko: Mocnosť, ktorú dobehla karma	152
	<i>Vysvedčenie Nemecka</i>	173
8	Francúzsko: Zúfalá snaha o dominanciu	174
	<i>Vysvedčenie Francúzska</i>	205
9	Irán: Starobylá superveľmoc	206
	<i>Vysvedčenie Iránu</i>	220
10	Saudská Arábia: Antimocnosť a deštrukcia Blízkeho východu	221
	<i>Vysvedčenie Saudskej Arábie</i>	244

11	Turecko: Prebúdžajúca sa supervelmoc	245
	<i>Vysvedčenie Turecka</i>	<i>277</i>
12	Brazília: Blíži sa západ slnka	278
	<i>Vysvedčenie Brazílie</i>	<i>304</i>
13	Argentína: Politika sebaďestrukcie	305
	<i>Vysvedčenie Argentíny</i>	<i>326</i>
14	Nejasné nastávajúce časy:	
	Budúcnosť americkej zahraničnej politiky	327
	<i>Prvý bod: Ukončenie globálnej vojny proti terorizmu</i>	<i>337</i>
	<i>Druhý bod: Opica po vytriezvení z Poriadku</i>	<i>344</i>
	<i>Tretí bod: Strategický návrat do zákopov</i>	<i>351</i>
	<i>Štvrtý bod: Zisky bez hraníc</i>	<i>356</i>
	<i>Piaty bod: Zúfalá snaha o nestabilitu</i>	<i>362</i>
15	Spojené štáty americké: Vzdialená supervelmoc	369
	<i>Vysvedčenie Spojených štátov amerických</i>	<i>397</i>
16	Prítomní pri deštrukcii: Úsvit štvrtého veku	398
	<i>Podakovanie</i>	<i>403</i>
	<i>O autorovi</i>	<i>409</i>

ÚVOD: MOMENTY ZMIEN

Na konci ostatného tisícročia som sa ocitol uprostred jedného „momentu zmeny“.

Hneď po Vianociach v roku 1999 som zahodil svoj vzťah, zamestnanie a život v hlavnom meste Spojených štátov, naložil som na rozhegané SUV všetko, čo som vlastnil, a vyrazil som za novými začiatkami do Austinu v štáte Texas. Desiateho januára 2000 som bol uhladeným novým zamestnancom inštitúcie nazvanej Stratfor.com, v tom čase mediálneho a geopolitického analytického domu. Môj nový šéf bol... poriadne číslo. Matt Baker bol zmesou úzkosti a vášne predávkovanej kofeínom a vytvarovanej do vyhranenej osobnosti, ktorá prekypovala detailnými poznatkami (nie názormi, *poznatkami*) o Európe, Rusku, Číne, Turecku a tak ďalej.

Keďže moja predchádzajúca práca vo Washingtone sa dosť významne točila okolo Európy, Ruska, Číny a Turecka, zjavne som mal čím prispieť. S Mattom sme sa dostávali do konfliktov – otvorených, jedovatých a častých. Pri tom sme nadobudli vzájomnú úctu a stali sme sa dobrými priateľmi.

Jednu noc sme nad príliš veľkým počtom pohárikov diskutovali o momentoch zmien, ktoré neboli až takého osobného ako skôr globálneho charakteru.

Mattovou hlavnou myšlienkou bolo, že celá podstata medzinárodného systému bola založená na sieti amerických spojeníctiev, ktorá zase závisela od takmer feudálnej zmesi amerických bezpečnostných záväzkov a podriadenosti voči americkým záujmom. My vás podržíme na vašom zadnom dvore, na ktorom vám záleží, a na výmenu zase vy podržíte nás tam, kde je to dôležité pre

nás. Problémy so spojencami sa začali objavovať po páde berlínskeho múru, keďže – aj keď je to čudné – mnoho spojencov cítilo, že s rozpadom Sovietskeho zväzu v 90. rokoch nastal koniec dejín, a spojenci začali pohrdať neschopnosťou americkej zahraničnej politiky v oblastiach, ako boli napríklad Kosovo alebo Irak. Matt bol presvedčený, že keď už obavy z nukleárneho armagedonu prestali byť spomienkou a stali sa iba stránkou v dejepise, bolo pre Američanov čoraz náročnejšie udržať spojencov v jednom spolku. Mal predstavu, že rok 2020 bude v mnohom pripomínať rok 2003, keď sa krajiny stavali na odpor voči americkej moci, no Američania budú mať aj naďalej vhodnú motiváciu na to, aby všetkých (úspešne) dotlačili do zachovania istej verzie statusu quo.

Inými slovami, všetci budú aj naďalej spolupracovať s Amerikou, lebo najmocnejšia krajina v dejinách to tak bude chcieť udržať. Nebude to až také chaotické ako starostlivosť o skupinu mačiek, no príliš odlišné to tiež nebude.

Ja som mal zase pocit, že keď už sieť spojencov nie je chránená bezpečnostnými požiadavkami studenej vojny, skĺza do inej úlohy. Namiesto toho, aby bránila spojencov na plánoch severnej Európy či v moriach východnej Ázie, rozťahuje bezpečnostný dáždnik aj nad globálnymi poddanými. To sa stalo cieľom samo o sebe, ktorý nahrádzal starú logiku aliancie. Koreňom ekonomického rastu je fyzická bezpečnosť a ak sa aj *napriek* ukončeniu studenej vojny dokázala zachovať, takmer automatickým výsledkom bude transformačný rozmach v globálnej miere, ktorý sa bude týkať ekonomiky aj technológií. Podľa mňa mal rok 2020 vyzeráť veľmi podobne ako rok 1950, hoci bez strachu z jadrovej vojny. Bohatstvo, ktoré sa šírilo silou informácií a tokom kapitálu, zomelie aj tie ostávajúce skromné a menej demokratické hniezda odporu.

Inými slovami, svetový poriadok bude aj naďalej pokračovať, lebo jeho zbúranie by znamenalo zrušiť desaťročia ekonomickej penetrácie a zamedziť miliardám ľudí prístup k hamburgerom a mobilným telefónom. Kto by to chcel? Nemal to byť úplne *Star Trek*, no niečo veľmi podobné.

V Stratfore som bol neoficiálnym ekonómom. Matt sa prevažne zaujímal o zbrane. Väčšina našich treníc sa týkala otázky, čo má väčšiu silu: šeková knižka alebo Smith & Wesson? No týmto spôsobom vznikali aj naše najúspešnejšie spoločné projekty.

Keď sme raz sediac nad našimi čudne zafarbenými koktejlmi viedli nerozhodnú diskusiu s mnohými „čo ak“, Matt sa priamo opýtal: „Čo sa teda stane

s mojou ‚vhodnou motiváciou‘ a tvojím ‚transformačným rozmachom‘, keď Američania začnú zmýšľať o svojej aliancii inak? Žiadny aliančný systém neprežije bez spoločnej hrozby.“ Siedmy drink nás začínal opájať, keď sme spoločne vydali dlhé *hmmm* a uvažovali nad temnou, desivou možnosťou, že by sme sa mohli mylíť *obaja*. Som si istý, že hádanku sme vyriešili o pár minút neskôr, no náš spoločný výpadok pamäti nás obral o relevantné vedomosti. Namiesto toho – ako to pri diskusiách s Mattom bývalo často – mi ostalo viac otázok ako odpovedí.

Odvtedy, či už som pracoval pre Stratfor, alebo pre niekoho iného, som sa celý svoj profesionálny život snažil vybudovať si dostatočné povedomie, aby som túto dávnu debatu dokázal uzavrieť. Po dvadsiatich rokoch práce sú *Rozdelené národy* mojim najlepším pokusom o čosi také.

Táto kniha je o tom, čo sa stane, keď si veľké mocnosti povedia, že konkurenčný boj je pre ne výhodnejší ako spolupráca. Je to kniha o tom, čo sa stane, keď sa bude globálny Poriadok rozpadávať a okrem toho mnohí lídri nadobudnú pocit, že ich krajina bude na tom lepšie, keď tento Poriadok odstránia. Pozrieme sa na vzostup Trumpa a jemu podobných lídrov. Zamyslíme sa nad bojom medzi Saudskou Arábiou a Iránom o nadvládu (alebo chaos) nad Blízkym východom. Pozrieme sa, ako prepájame farmárov a hladné ústa, nerastné bohatstvo a výrobu, ropu a palivové nádrže v autách.

Pri rozprávaní týchto príbehov budeme pamätať na dve veľké veci.

Prvou je, že geografia možno nemusí predurčovať osud, no nemá od toho príliš ďaleko. Je najväčším faktorom, ktorý určuje, ako konáme, ako žijeme a kým v základe sme. Ak budete žiť na púšti, *bum!* Budete bojovať, aby ste ochránili to málo, čo máte. Ak budete žiť na pobreží, *bum!* Budete jesť veľa zahraničných potravín. Ak budete žiť v husto osídlenom prostredí, *bum!* Asi vám nebudú prekážať Tongania, Thajčania, Tunisania či transvestiti. Ak budete žiť v horách, *bum!* Budete asi trochu... nevrlí, keď sa cez váš región prevalia cudzinci. Keďže sme obaja s Mattom boli v základe geografmi, v tomto sme sa úplne zhodovali.

Bežne väčšina z nás ekonomike a konfliktom nerozumie, lebo neberie do úvahy geografiu. Je úplne zjavné, že nie sme ako ľudia z vedľajšieho mesta, a mestskí ľudia nie sú ako vidiečania, no keď sa začneme pokúšať vysvetľovať svet, geografia nám často uniká. Zle chápeme, čo sa deje v správach, a myslíme

si, že Čína sa nechce pustiť Hongkongu, lebo je tvrdohlavá, prípadne že spory týkajúce sa americko-mexickej hranice sú iba o rase. Geografia určuje kontúry všetkého. Vráťane *nás*. Posledné desaťročia sa odlišovali v tom, že vplyv geografie sme do istej miery zmiernili, čo umožnilo, aby vznikli hlboké globálne ekonomické prepojenia. Začali sme tieto prepojenia považovať za našu silnú stránku; pred našimi vlastnými očami sa však menia na slabinu.

Druhou veľkou vecou je, že kniha *Rozdelené národy* vychádza v roku 2020, nie niekoľko rokov oddnes, pretože svet už nemá čas. Moment zmeny, keď sa Poriadok zrúti, je takmer tu.

Američanom, ktorí boli do vojnových aktivít v nejakej miere zapojení sústavne od roku 1999 a predtým zažili celé desaťročia nácvikov útekov do protiatómových krytov, sa to tak možno nemusí javiť, no svet je od roku 1946 *taký pokojný, aký ešte nikdy nebol*. Vytvorením protisovietskej aliancie v čase studenej vojny spojili Američania pomocou návnad či pascí pod jednu zástavu všetky významné mocnosti posledných piatich storočí: Nórsko, Švédsko, Španielsko, Portugalsko, Francúzsko, Nemecko, Holandsko, Taliansko, Grécko, Turecko, Irán, Japonsko a Čínu – všetky tieto krajiny a ešte ďalšie uzavreli na rôznych úrovniach formálnosti spojenectvo proti Sovietskemu zväzu. Ak mali bojovať proti Sovietom, nebolo by príliš produktívne, ak by bojovali aj medzi sebou navzájom. Nepovedal by som, že táto americká aliancia ukončila dejiny – skôr ich zmrazila v jednom bode.

Väčšina Američanov viac-menej pozná európsku časť rovnice – po storočiach konfliktu na kontinente zrazu zbrane vďaka americkému bezpečnostnému systému takmer úplne stíchli –, no vplyv na Áziu bol ešte väčší. Čína a India nezažili za posledné dve tisícročia *jediné* storočie, kedy by neboli vo vojne sami alebo na nich neútočila cudzia mocnosť. Lenže potom, keď koncom 40. rokov 20. storočia prišiel Američanmi vynútený koniec britskej koloniálnej nadvlády v Indii a Čína sa v 70. rokoch pridala k aliancii proti Sovietom, ktorú viedli Američania, tieto dve krajiny zažili najväčšiu mieru bezpečnosti a bohatstva vo svojich dlhých dejinách.

Ako plynuli desaťročia, Sovietom dochádzal dych. Americká sieť sa rozšírila hlboko do nepridružených krajín rozvojového sveta a bývalej sovietskej ríše. Američania však po skončení studenej vojny svoje všeobecné stratégie neprispôbili novému svetu, a tak doma ani v zahraničí nestanovili dôvod pre

existenciu svojej aliancie bez Sovietskeho zväzu. Ukazuje sa – na škodu Matto- vých aj mojich vzácnych teórií –, že 90. roky 20. storočia a prvé desaťročie nového tisícročia neboli ani tak momentom zmeny, ako skôr svetom, ktorý letel na autopilotovi a v ktorom stará bezpečnostná stratégia umožnila mimoriadny rast. Ten väčšina z nás považuje za normálny. Taký však nie je. Predstavuje iba krátku chvíľu, ktorá nastala len vďaka istej strategickej zotrvačnosti.

No Mattova „vhodná motivácia“ sa už skončila. Američania *zmenili* svoj názor na alianciu a prudko sa stali *viac* izolacionistickými. Nemajú záujem viesť stádo. Vláda Georgea W. Busha spojencov Ameriky zneužívala, Obamova vláda ich ignorovala a Trumpova vláda urážala. Ich zoznam sa preto zúžil – kým kedysi na ňom boli takmer všetci, neskôr jeho súčasťou ostali už len potenciálne užitočné krajiny, neskôr zjavne užitočné krajiny, potom zjavne verné krajiny a napokon už len tí, ktorí príliš nemali na výber. Vo svete bez Ameriky vyvstali tieto otázky: Kto má ešte prospech z pretrvávajúceho spojenectva s Američan- mi? A kto dokáže robiť veci samostatne?

Skončil sa aj môj „transformačný rozmach“. Bez globálnej bezpečnosti, ktorú garantovali Američania, globálny obchod ani globálny tok energií *nedokážu* ďalej existovať. Nejde len o to, že by bolo ohrozených sedem desaťročí globálnej industrializácie a modernizácie – praskajú samotné piliere civilizácie. Vo svete bez stability vznikajú tieto otázky: Kto bol najviac závislý od sveta, ktorý bol, a preto padne? Kto bol najviac obmedzovaný starým Poriadkom, a preto zažije vzostup?

Svet, ktorý poznáme, sa rúca. Celé krajiny s hrôzou sledujú, že to, čo umož- ňovalo ich existenciu – globálny prístup, dovoz energií, zahraničné trhy, ame- rická armáda –, im preteká pomedzi prsty. Pre mnohé z nich jednoducho ne- existuje dostatočný prístup, energie, trhy či bezpečnosť, aby si zachovali, čo majú, nieto ešte, aby rástli. Vo svete dopytu dostávame otázky: Čo krajiny po- trebujú, aby prežili vo svete plnom zápasov? Kto bude strieľať, aby dostal, čo chce? A *na koho* sa bude strieľať?

Nie všetky konkurenčné vzťahy a nedostatky tovarov vznikajú ako rov- nocenné. Takmer všetky potraviny sú závislé od globálneho obchodu – či už vo forme dovážaných vstupov, alebo potravín samotných. Celé desaťročia sa svet potýkal s hladom kvôli krízam distribúcie, neschopnosti zladať množstvo po- travín s množstvom hladných úst. Globálny kolaps zasadzuje ranu samotnej

ponuke potravín. Bezpečnostné hrozby posledných dvoch desaťročí sa prevažne obmedzovali na terorizmus, no nástroje potrebné na boj proti nemu sa zásadne odlišujú od tých, ktoré sú nevyhnutné na ochranu poľnohospodárskych dodávateľských reťazcov. Menej strážcov okolo vlastného dvora, viac námorných jednotiek hliadkujúcich až za horizont. Vo svete iných nedostatkov a odlišných nástrojov vyvstávajú tieto otázky: Kde sa obchodné vzorce zachovávajú a kde sa rozpadnú? O ktoré sa oplatí bojovať? Ktoré nástroje sa na to použijú? Sme na pokraji chaosu vytvoreného prelínajúcimi sa a previazanými konkurenčnými zápasmi, v ktorých sa bojuje o niečo také základné, ako je právo na *jedlo*?

S Mattom sme sa obaja mýlili a obaja z rovnakého dôvodu. Chýbala nám predstavivosť, keď sme verili v naše jednotlivé zjednodušené vízie, podľa ktorých bude svet zajtrajška istou variáciou sveta, ktorý poznáme. Tento zlom je však ostrejší. Nachádzame sa na konci éry, ktorá sa začala studenou vojnou. Toto obdobie nebude úplne ako chaos začiatkom nového milénia či surový potenciál 50. rokov 20. storočia, bude skôr pripomínať katastrofálnu kombináciu bojov rôznych spolkov a preskupení zo 70. rokov 19. storočia na pozadí ekonomiky 30. rokov 20. storočia. Bude. To. Nepríjemné. Šialený zápas o odrobinky éry, ktorá sa práve končí. V porovnaní s bezpečnosťou a bohatstvom posledných niekoľkých desaťročí by sa mohlo zdať, že ide doslova o koniec sveta. No koniec éry nie je to isté ako koniec dejín. Prichádza niečo nové. Niečo, čo je z historického hľadiska oveľa „normálnejšie“ ako čokoľvek, čo vytvorili Američania. Len nezabúdajte, že slovo „normálny“ ani zďaleka nie je synonymom slova „príjemný“ a už vôbec nie „priaznivý“.

Kniha *Nespojené národy* je mojím pokusom túto „normálnu“ budúcnosť načrtnúť. Dať odpoveď na tieto otázky a ešte aj niečo navyše. Identifikovať krajiny, ktoré zažijú vzostup a budú dominovať pri vytváraní podmienok na život, a možno aj poskytnúť letmý pohľad na povahu týchto podmienok nielen počas tohto momentu zmeny, ale aj po ňom. Na stranách, ktoré budú nasledovať, budem tvrdiť, že predstava, že budúcnosť bude vyzeráť skôr ako rok 2000 než ako rok 1900, má negatívny vplyv na takmer všetky oblasti nášho života. Ak sa na vec pozrieme zo širšieho pohľadu, mnohí z nás vsádzajú na nesprávne kone. Európu bude viesť Francúzsko, nie Nemecko. Mali by sme si robiť starosti pre Saudskú Arábiu, nie Irán. Mali by sme rozmýšľať, ako vyriešiť hromadný

hladomor v Číne, a nezaujímať sa o jej ekonomický a vojenský vplyv. Keď sa pozrieme na to, ako jednotlivé krajiny profitovali z Poriadku a s čím prichádzajú do nového sveta, tieto závery sa budú zdať skôr zjavné ako kontroverzné.

V kapitolách 1 až 4 sa ako víchor preženieme minulosťou a prítomnosťou. Opíšeme rôzne epochy dejín a skombinujeme to s rýchlym a neotesaným prehľadom možností riadenia globálnej riše a optimálneho nastavenia krajín. Kapitoly 5 až 13 sú venované veľkým mocnostiam – tým, o ktorých všetci *vieme*, že sú krajinami budúcnosti (no v skutočnosti ju nebudú schopné „heknúť“), a tiež tým, ktoré takmer ani neberieme do úvahy a ktoré zažijú vzostup, pričom budú vládnuť svojim oblastiam.

Každá kapitola venovaná určitej krajine sa končí akýmsi vysvedčením. Alebo ak chcete ťahákom. Ide o niekoľko vydestilovaných riadkov informácií o „vnútornostiach“ každej krajiny a jej vyhliadkach. Má to pomôcť čitateľovi odfiltrovať správy, paranoje a každodenné informačné nánosy, aby si vytvoril presnejší obraz o potenciáli a obmedzeniach danej krajiny. Pre tých z vás, ktorí radi požičiate knihy ľuďom, ktorí neradi čítajú, som si vždy dovolil zhutniť myšlienky danej kapitoly do jediného slova.

Napokon knihu uzavrieme dvojicou kapitol o Spojených štátoch. Američania už možno veci neriadia, no určite nemiznú v čiernej diere. Spojené štáty si zachovávajú (podstatne) viac moci ako ktorýkoľvek iný hráč – minulý aj prítomný. Je preto dôležité poznať hranice schopností Američanov doma aj v zahraničí a tiež vedieť, na akých otázkach a spojencoch im bude ešte stále záležať. Na mojej stránke www.zeihan.com si môžete stiahnuť všetky grafiky v tejto knihe v plnom rozlíšení a voľne ich šíriť.

Matta som poznal iba tri roky. Bolo hrozné, že nás v roku 2003 zrazu opustil. Chýba mi jeho zanietenosť. Jeho brutálna úprimnosť. Z prvého rukopisu tejto knihy by mu bolo *zle*. Rozniesol by ho na kopytách. Bol by som naňho taký našťavaný. Potom by sme rukopis prerobili. Spoločne. Bolo by to úžasné!

No aj táto verzia je celkom dobrá.

ROZDELENÉ NÁRODY

KAPITOLA 1

DOTERAJŠIA CESTA

Začať knihu o minulosti a budúcnosti sa nedá dostatočne dobre bez citátu z *Pána Prsteňov*, asi od nesmrteľnej vládkyne Elfov. Niečo o tom, ako sa svet zmenil. No keďže je to všetko poriadne zaťažené autorskými právami, budeme musieť vhuľnúť priamo do nášho textu.

Čas rozruší všetko. Vráťane krajín. Prežiť v dejinách si vyžaduje jedinečnú vyváženosť rôznych faktorov, ktoré väčšine sveta chýbajú: pohraničné zóny, ktoré je náročné prekročiť, a vnútrozemské zóny, kde je jednoduché prepravovať ľudí, tovary a nápady. Takýto mix chrumkavosti a mazľavosti je zriedkavý. Niektoré oblasti sú buď také chrumkavé, že miestni spolu príliš nevychádzajú, alebo také mazľavé na okrajoch, že susedné armády si rady robia párty na vašom trávniku. Z historického hľadiska boli krajiny väčšinou malé, krehké a hlavne mali krátku životnosť. Ak krajiny nedokážu zažiť vzostup, prosperovať či prežiť, dejiny sa o ne zvyčajne nezaujímajú.

Neplatí to však všade. Je zopár krajín, ktorých geografia je vyvážená. Tieto krajiny sú nadčasové a preto dominovali počas prevažnej časti dejín ľudstva. Začnime na začiatku.

PRVÝ VEK: RÍŠA

Napokon je to celé o dvojici konceptov, ktorým všetci inštinktívne rozumieme, no príliš nad nimi neuvažujeme.

Prvým je *kontinuita*: myšlienka, že pozitívne veci, vďaka ktorým máme dnešný život – zdravie, prístrešie, čistá voda, potraviny, vzdelanie, oblečenie, fungujúca vláda a tak ďalej –, tu budú aj zajtra. Žiadni zbojníci vám neukradnú kravu;

nijaká dryáda vám neunesie deti; žiadna horda nezostúpi z horizontu v diaľke a nevypáli vaše miestne Tesco. Súčasný ekvivalent? Štuknite vypínačom a svetlá sa rozžiaria. Zakaždým. Z historického hľadiska je kontinuita zriedkavá a vzácna vec. Je niekoľko krajín, ktoré sa môžu pochváliť takými pevnými hranicami, vďaka ktorým boli chránené pred vonkajšími hrozbami viac ako niekoľko desaťročí. Väčšina nemôže dúfať ani v to, že bude v bezpečí viac ako niekoľko rokov.

Nie všetko, čo ohrozuje kontinuitu, má spojitosť s vystrelenými guľkami či ostrými palicami. Rovnako ľahko môžu systém rozrušiť sucho či povodeň. Alebo besnejúci domáci dav. Alebo prevrat. Alebo mimoriadne nekompetentní vodcovia. A nikdy nepodceňujte silu poriadneho moru. Narušenia kontinuity ničia inštitúcie, produkciu potravín, infraštruktúru a súvislosť vzdelávacieho procesu. Tiež značne poškodzujú kultúru. Zotavenie je, samozrejme, možné, no zakaždým, keď krajinu znivočí invázia, občianska vojna, prevrat či hladomor, v mnohých oblastiach sa musí začať odznova.

Druhý koncept – *ekonomika rozsahu* – je ešte zrejmejší. Predstavte si, že ste dostali za úlohu vyrobiť počítač. Dostali ste všetky nevyhnutné informácie a vybavenie, aby ste roztavili a očistili piesok, z ktorého získate kremík. Ten následne necháte kryštalizovať, nakrájate ho na pláty, tie vyleptáte kyselinou, pokryjete kovom, zložíte do „plošákov“ a tak ďalej. Koľko vám bude trvať, kým to spravíte? Koľko by vám trvalo naučiť sa všetky jednotlivé kroky? Celý život? Desať životov? A potom by ste na konci získali jeden mizerný počítač.*

Ekonomika rozsahu je napokon o špecializácii. Namiesto toho, aby ste sa vy sami učili a vykonávali jednotlivé úlohy, stačí, keď sa naučíte jednu – povedzme, ako lepotať kremíkový plát kyselinou. Iní ľudia sa po jednom chopia všetkých ostatných úloh. Rôzni ľudia sú lepší v rôznych veciach a keď zaradíte ľudí na pozíciu podľa ich silnej stránky, prináša to systému vyššiu produktivitu a efektivitu. Za prvý mesiac v zamestnaní vyleptáte niekoľko tisíc plátov a začnete v tom byť celkom dobrí – či už ide o rýchlosť, alebo kvalitu. Väčšina ostatných ľudí je na tom podobne. A spoločne celý tím vychrlí za jednu hodinu desiatky počítačov. Systém nabera *na rozsahu*. Výroba sa zlacňuje. Koncové ceny klesajú. A čerešničkou na torte je, že vaše hlboké poznatky z jednej konkrétnej oblasti vám tiež umožňujú inovovať ju rýchlejšie.

* Buďte úprimní. Koľko vám trvalo zložiť jeden kus nábytku, ktorý niekto iný navrhoval, obstaral naň materiál, vyrobil ho a potom prepravil k vám s predvŕtanými dierami a šikovným návodom na zostavenie, ktorý bol plný obrázkov?

Úspech na celoštátnej úrovni znamená dosiahnuť kontinuitu *a zároveň* ekonomiku rozsahu. Tie krajiny, ktoré sú dostatočne veľké, aby mali ekonomiku rozsahu, majú len zriedka aj dobré hranice, ktoré umožňujú kontinuitu – napríklad Rusko. Tie, ktoré sú dostatočne izolované, aby mali dlhú kontinuitu, majú ekonomiku rozsahu len zriedka – napríklad Nový Zéland.

Toto neplatí všade rovnako. Niektoré miesta *dokážu* dosiahnuť, aby im veci fungovali. Niektoré krajiny sú dostatočne geograficky životaschopné. A najlepšie z nich dokážu aj viac ako len byť úspešnými. Dokážu sa rozpínať a absorbovať iné, menej ideálne územia. Nejde však pri tom iba o zvyšovanie svojej veľkosti; tieto krajiny pohlcujú zdroje, vedomostné základne či dane a prisvojujú si ich, čím vytvárajú ešte väčšie ekonomiky rozsahu. Ukotvujú svoje dôležité územia na lepších základoch.

Stávajú sa *ríšami*. Väčšinu dejín ľudstva tvorí príbeh nielen o tom, ako to či ono imperiálne centrum vzniklo, ale aj ako sa rozširovalo, až začalo dominovať nášmu chápaniu ľudstva.

Ríši dokáže ublížiť množstvo vecí: klimatické zmeny, ktoré zasadia ranu produkcii potravín, dokážu spôsobiť až desivo rýchle zrútenie aj najmocnejších entít; vnútorné politické spory dokážu (doslova) sťať hlavu systému na jeho vrcholných pozíciách; okrajové územia sa môžu začať búriť, čo môže imperiálne centrum pripraviť o ekonomickú pupočnú šnúru či strategický obranný val. No ďaleko najčastejším dôvodom zániku ríše je, že sa prirúti iná ríša a dá jej poriadnu do zubov. Stupňovalo sa to až tak, že éra ríš sa stala *brutálnou*. Každý, kto nepochádzal z jadra ríše, nemal najlepší život – bolo bežné, že takíto ľudia sa využívali ako potrava pre kanóny v nepretržitých vojnách medzi súperiacimi ríšami. A celé to trvalo veeeeeeeeeeeeeeľmi dlho. Prvé svetové mesto – Uruk v Mezopotámii, domov Gilgameša – sa vypracovalo z malého osídlenia na niečo trvalejšie niekedy uprostred 4. tisícročia pred našim letopočtom. Prvá svetová ríša – Akkad – sa vyrútila na svojich susedov už o tisíc rokov neskôr.*

Vyše štyritisíc rokov bola ríša normou.

* Viac-menej. Datovať konkrétnosti starovekého sveta je zložité. Obyvatelia Uruku neboli iba našimi mestskými predkami, boli tiež prvými ľuďmi, ktorí recyklovali. Archeológovia dostali veľmi náročnú úlohu zistiť, kedy presne sa všetko udialo, lebo Uručania nenechávali nič staré len tak ležať – dokonca zachádzali až tak ďaleko, že pri získavaní stavebného materiálu rozoberali aj svoje chrámy.

Vzájomná interakcia medzi ríšami bola v mnohom závislá od koní, na ktorých ľudia jazdili. A dlhý čas to tak bolo doslova. Ak sa na dejiny dívame ako na sériu vynálezov, dejiny ríš pôsobia ako dlhý oblúk nových efektívnych inovácií v presúvaní sa... a v usmrcovaní. Od zavedenia strmeňov Mongolmi, ktorí sa stepou presúvali obrovskými rýchlosťami, až po novodobé portugalské lode, ktoré brázdili oceány, nové technológie privádzali svetové ríše k sebe čoraz bližšie a s čoraz významnejšími dôsledkami.

Až kým sa tieto technológie nestali takými efektívnymi, že vojny medzi ríšami roztrhali svet na kúsky. Dvaja technologickí príbuzní – navigácia v hlbokých vodách a industrializácia – umožnili stret *všetkých* ríš *kdekoľvek* a *naraz*. Výsledný konečný, nevyhnutný a katastrofický konflikt, ktorý zničil existujúci systém, znamenal najvražednejšiu a najničivejšiu vojnu v dejinách.

Bežne ju poznáme pod názvom druhá svetová vojna. Vytvorila podmienky pre vznik niečoho zásadne nového.

DRUHÝ VEK: PORIADOK

Druhá svetová vojna vek ríš neukončila; ona ho úplne odstránila. Keď prach sadol, ostali len dve mocnosti – Spojené štáty a Sovietsky zväz –, ktoré sa hneď pustili do dlhého a nekončiaceho zápasu. Sovietsky systém bol poslednou ostávajúcou ríšou a fungoval rovnako ako všetky ríše pred ním. Jediná skupina ľudí – Rusi – rozhodovala takmer o všetkom a všetci ostatní, či už išlo o Estóncov, Poliakov, Slovákov, Bulharov, Arménov, Uzbekov, Tatárov, alebo Ingušov, mali poskytnúť strategickú hĺbku, závislé trhy a – ak by bolo potrebné – aj veľkú kopu tiel, ktoré by sa dali použiť ako potrava pre delá susedov. Každý, kto s tým mal problém, mohol zakúsiť guľku v niektorom pracovnom tábore. Poriadna stará škola.

Spojené štáty, mocnosť, ktorá súperila so Sovietskym zväzom, boli tiež istým spôsobom ríšou. Američania sa rozširovali z malej pobrežnej základne, až začali dominovať strednej tretine – najlepšej tretine – severoamerického kontinentu. No zmes faktorov z nich spravila niečo úplne iné.

V prvom rade, Američania spočiatku existovali ako *rozšírenie už existujúcej ríše*. Spoločný boj pôvodných trinástich kolónií proti britskému systému im poskytol najdôležitejší aspekt spoločnej identity: spoločný cieľ. Ríšam niečo také

chýba takmer z definície – imperiálne centrum zvyčajne z kolónií a protektorátov vysáva život.

V druhom rade, keďže Američania začínali ako vetva najmocnejšieho vojenského systému na svete, po dosiahnutí nezávislosti mali obrovskú vojenskú výhodu voči väčšine svojich priamych susedov. Keď túto výhodu ešte skombinujete s odolnosťou voči chorobám „starého sveta“, výsledkom je, že pôvodné obyvateľstvo Severnej Ameriky skončilo takmer vyhladené a novým Američanom ostal dostatok miesta na expanziu. Historickí revizionisti prehodnocovali a ešte stále prehodnocujú rolu, ktorú Spojené štáty zohrali pri zničení pôvodných kultúr. Faktom však ostáva, že národy starého sveta si ani nedokážu predstaviť, aké mimoriadne jednoduché bolo pre Američanov rozširovať svoje územie aj ekonomiku. Zničenie pôvodného obyvateľstva bolo také dokonalé, že Spojené štáty nečelia ani zďaleka takému „páleniu záhy“ ako národy imperiálnych systémov.

V treťom rade, táto expanzia – v počte obyvateľstva aj zemepisne – zahmlila v začiatkoch existencie krajiny rozdiely medzi pobrežnými štátmi. Trinásť rozdielných identít sa vo vnútrozemí spojilo do niečoho nového a holistickejšieho. Už o jednu generáciu od skončenia vojny za nezávislosť sa Američania nepovažovali ani tak za občanov konkrétnych štátov ako skôr jedného z dvoch regiónov: severu a juhu.

Štvrtá vec: tieto dva regióny si to päťami vysvetlili v konflikte, ktorý dodnes ostáva čo do počtu obetí v relatívnom aj absolútnom zmysle najhorším v amerických dejinách. Severania napokon zvíťazili, no namiesto toho, aby na porazenom juhu vykonali čistky alebo si ho podrobili, opätovne prijali porazených bratov do Únie a zároveň naštartovali dlhý a mnohostranný proces včlenenia ne-belošského obyvateľstva do väčšieho celku. Rekonštrukcia bola kostrbatá, ostala nedokončená a na tri desaťročia si uzurpovala pozornosť rozdelenej krajiny, no napriek (prinajlepšom) polovičatým víťazstvám na poli rasovej inklúzie uspela nielen v tom, že zachovala kontinuitu Ameriky, ale ešte ju aj predĺžila a zároveň prehĺbila americkú ekonomiku rozsahu. V roku 1900 sa Spojené štáty mohli pochváliť väčšou plochou ornej pôdy, lepšími hranicami a lepšie zintegrovaným obyvateľstvom ako ktorákoľvek iná samostatná

* A podľa môjho názoru by mali v prehodnocovaní pokračovať.

mocnosť a väčším počtom obyvateľstva ako ktorákoľvek takáto mocnosť – s výnimkou cárskeho Ruska, v ktorom rovnostárstvo určite ešte nepanovalo.

A posledná vec: úspech Rekonštrukcie prehĺbil proces kultúrnej integrácie Ameriky, keď zotrel rozdiely medzi severom a juhom. Aby ste mali predstavu, aký úspech tento proces dosiahol v súčasnosti: občania amerických štátov Západná Virgínia, Virgínia a Pennsylvánia – štátov, ktoré v občianskej vojne stáli na opačných stranách barikády a zažili počas tohto konfliktu útrapy najbrutálnejších bojov – patria k tým, ktorí dnes najčastejšie v prieskumoch napíšu do kolónky *etnický pôvod* „Američan“.

Takéto splývanie je veľmi dôležité. Spojené štáty *nie sú* ríšou. Nenájdete tu zjavné politické ani ekonomické jadro. New York, Kalifornia, Texas aj Florida majú veľmi vyhranený názor na to, kto tomu celému vlastne vládne. Neexistuje jeden región, ktorý by bol špeciálne uprednostňovaný. Americká politika môže byť často rozdeľujúca, trpká, hlučná, neohrabaná, otravná, detinská, jedovatá, hlúpa, ohromujúca, úmyselne nevedomá a neuveriteľne obmedzená, no je dosť zjavné, že osudom občanov nie je slúžiť ako potrava pre delá. Keď túto spoločnú identitu skombinujete s fantasticky chrumkavými hranicami a skutočne úžasne mazľavým stredom, Amerika po Rekonštrukcii nie je iba podstatne odlišným politickým hráčom; ide o najmocnejšiu krajinu na svete.

No „najmocnejší“ neznamená „všemohúci“. Keď Američania dokončili Rekonštrukciu, svet práve implementoval významné vojensko-technologické vylepšenia, ktoré ríše k sebe ešte viac priblížili. Nové lode sa dokázali preplaviť cez oceány za niekoľko týždňov, nie mesiacov. Nové delostrelectvo dokázalo dostreliť do vzdialenosti mnohých kilometrov. Onedlho zažili svoj debut aj lietadlá. Americká strategická izolácia sa začínala narúšať. Napokon Američania síce neochotne, no predsa nadobudli pocit, že by sa do svetových vojen – najväčšieho priemyselného vraždenia – mali zapojiť.

A príliš im nezáležalo na tom, čo príde potom. Istý nežný chlapík – Jozef Stalin – zobral krajinu, ktorú zdedil po neúspešných ekonomických experimentoch Vladimíra Lenina, a využil ešte stále rozžeravené pece brutality a bojov, aby z nej ukul vojnový stroj bezprecedentných rozmerov a sily. S neľudskou túžbou po obetiach, ktorá by sa bežne pripísala iba vraždeným robotom poháňaným umelou inteligenciou v postapokalyptických hororových románoch, kŕmil Stalin tento stroj miliónmi sovietskych vojakov